

Lối sống và căn bệnh AIDS qua một số chỉ báo về nhận thức của thanh niên học đường

TRƯƠNG XUÂN TRƯỜNG

Từ vài ba năm trở lại đây, đất nước ta thực sự đối diện với cả ba vấn đề nóng bỏng có tính toàn cầu, đó là dân số - môi trường và AIDS. Là một căn bệnh có tính xã hội, AIDS có liên quan đến nhận thức, lối sống. Tìm hiểu và đánh giá định hướng giá trị trong lối sống sẽ cho phép xác định được những môi trường thuận lợi hoặc không thuận lợi đối với sự lây lan của AIDS. Việc xem xét mối quan hệ giữa lối sống và AIDS thông qua khảo sát nhóm thanh niên học đường là phương pháp tiếp cận quan trọng để có thể kiến nghị một số giải pháp đối với vấn đề có tính bức xúc hiện nay¹. Bước đầu qua các số liệu khảo sát, chúng tôi tìm hiểu ở 3 khía cạnh sau đây: 1) Sự nhận thức và đánh giá về tình hình AIDS, 2) Một số quan niệm về lối sống thời mở cửa, và 3) Tự nhận thức bản thân.

1. Nhận thức và đánh giá về tình hình AIDS

Ngày nay người ta biết đến AIDS như một điều tệ hại và khủng khiếp nhất. Nếu như trước đây ở nước ta nó còn là một bóng ma thì chỉ một vài năm nay, ở hầu hết các thành phố lớn từ Nam đến Bắc, đã xuất hiện liên tiếp các trường hợp bị nhiễm HIV. Trong câu hỏi: "Theo bạn, AIDS có đe dọa đến sức khỏe của mọi người ở nơi bạn sống bây giờ không?" thì chỉ có 16,6% các bạn trẻ được phỏng vấn ở Nha Trang cho rằng: "Hoàn toàn không". Như vậy cũng có nghĩa là đa số thanh niên học đường ở thành phố này cảm giác được hình bóng đe dọa của lưỡi hái tử thần AIDS. Đặc biệt có tới 41,8% số ý kiến còn khẳng định rằng sự đe dọa của AIDS ở môi trường sống của mình là ở mức "nghiêm trọng". Dự đoán về số người bị nhiễm HIV/AIDS, đa số ý kiến cho rằng ở Nha Trang có khoảng từ 100 - 500 người (50,2%), ở thành phố Hồ Chí Minh có khoảng từ 500 người đến hàng ngàn người (49,5%) và ở cả nước ở mức hàng ngàn người trở lên (74,0%). Những con số dự đoán đó là cao hơn số bệnh nhân AIDS đã phát hiện được nhưng có thể còn rất thấp so với thực tế. Tìm hiểu dự báo tình hình phát triển của căn bệnh AIDS trong vài năm tới, kết quả cho thấy các loại ý kiến là:

1- Có chiều hướng giảm:	16,9%.
2- Như hiện nay:	3,2%.
3- Có chiều hướng tăng:	46,5%.
4. Tăng rất nhanh:	29,3%.
5. Không biết:	2,9%.
6- Không trả lời:	1,2%.

Chỉ có khoảng 1/6 số ý kiến là khá lạc quan về tình hình lây lan của căn bệnh, còn đa số là không an lòng về xu hướng phát triển của nó. Điều đáng chú ý là nam giới

¹ Cuộc khảo sát được tiến hành vào tháng 6.1995 với đối tượng là học sinh, sinh viên ở 5 trường học ở Nha Trang, bao gồm 3 trường phổ thông trung học, một trường Cao đẳng Sư phạm và 1 trường Đại học Thủy sản.

trả lời theo phương án 1 là thấp hơn nữ (14,3% so với 19,8%) nhưng ở phương án 3 và 4 (xu hướng bị quan) đều cao hơn nữ (47,5% so với 45,3% và 32,7% so với 25,5%). Về học vấn, xu hướng này cũng rõ rệt nhất là ở sinh viên, bậc học cao nhất trong cuộc khảo sát. Cụ thể, có rất ít sinh viên tin rằng trong vài năm tới căn bệnh AIDS có thể giảm xuống (4,3%), ngược lại có tới 49,5% ý kiến cho rằng "có chiều hướng tăng" và 40,9% khẳng định là "tăng rất nhanh". Từ những điều trên đây có thể giả thiết rằng:

- Phải chăng nam giới cảm nhận được tính di động xã hội cao hơn như một đặc tính truyền thống?
- Phải chăng sinh viên đại học, do ở độ tuổi cao hơn và có trình độ học vấn cao hơn nên có nhận thức sâu sát hơn về thực tế?

Chỉ ít thì có một điều đó rõ ràng là đa số thanh niên học đường ở Nha Trang không còn mơ hồ nữa về hiểm họa của căn bệnh AIDS.

Về khía cạnh đánh giá nguyên nhân căn bệnh AIDS có 3 vấn đề:

- 1- Bệnh AIDS lan truyền trên đất nước ta vì những lý do nào?
- 2- Mọi người dễ mắc bệnh AIDS vì những lý do nào?
- 3- Nguyên nhân nào là chủ yếu nhất làm tăng tốc độ lan truyền HIV/AIDS ở nước ta?

Phần lớn các lý do được học sinh, sinh viên nêu ra là: lối sống buông thả, sinh hoạt tình dục không an toàn, giao tiếp bừa bãi với người nước ngoài, không kiểm soát được nạn mại dâm ma túy, qua việc tiêm thuốc hoặc truyền máu ở bệnh viện. Ngoài ra còn một số nguyên nhân thuộc về quản lý và nhận thức được nêu ra như: ngành y tế không thực hiện nghiêm ngặt các qui chế vệ sinh khi chữa bệnh, công tác tuyên truyền phòng chống AIDS chưa hiệu quả, do mọi người chưa nhận thức trước nguy cơ AIDS. Trong các lý do được nêu ra, các chỉ số cao nhất thuộc về:

- 1- Không kiểm soát được nạn mại dâm, ma túy: 88,89%.
- 2- Mọi người chưa nhận thức được nguy cơ AIDS: 71,6%.
- 3- Quan hệ tình dục không lành mạnh hoặc không an toàn: 64,8%

Với các lý do được đa số người thừa nhận trên đây, xét về giới, nam thanh niên chú ý hơn đến yếu tố mại dâm, ma túy (92,2% so với 84,9%), còn nữ thanh niên lại quan tâm hơn đến sự an toàn của sinh hoạt tình dục (68,2% so với 61,8%). Về trình độ học vấn, khối học sinh phổ thông quan tâm hơn so với sinh viên cao đẳng và đại học ở các lý do: "tình dục không an toàn" (71,8%; 63,9% và 67,9% so với 61,5% và 57,0%) và "mọi người chưa nhận thức được nguy cơ AIDS" (71,9%; 78,3% và 74,1% so với 67,0% và 67,7%).

Có thể nói các lý do chủ yếu được đưa ra cơ bản thuộc về các yếu tố chủ quan của nhận thức và hành vi con người. Ngay cả 2 tệ nạn xã hội đang là một nhức nhối hiện nay là mại dâm và ma túy thì cũng liên quan mật thiết với nhận thức và hành vi của con người, gắn liền với hoạt động xã hội theo cơ chế thị trường. Để giải quyết những vấn đề như vậy rõ ràng là không đơn giản.

Cũng như đa số thanh niên ở nước ta hiện nay, phần lớn thanh niên học đường Nha Trang đã ý thức được giải pháp để hạn chế sự lan truyền của căn bệnh AIDS là:

- 1- Tăng cường tuyên truyền về AIDS: 64,8%
- 2- Chống mại dâm: 54,2%
- 3- Chống ma túy: 72,8%.

Vì vậy vấn đề cơ bản hiện nay là cần phải tuyên truyền về AIDS và chống mại dâm, ma túy như thế nào? Để có thể tác động tới nhận thức làm thay đổi hành vi theo hướng tích cực cần thiết phải nâng cao vai trò của công tác truyền thông về phòng chống tệ nạn xã hội và phòng chống AIDS. Có một thực tế là trong vài ba năm nay công tác truyền thông về AIDS ở nước ta đã có nhiều cố gắng nhưng hiệu quả còn thấp do tính đơn giản, một chiều và còn nặng về hình thức. Có lẽ điểm cơ bản là cần chú ý đến nội dung, vấn đề xử lý và phương thức truyền tải các thông tin truyền thông.

2. Một số quan niệm về lối sống

Lối sống là một phạm trù rộng lớn thuộc lĩnh vực văn hoá. Ở đây chúng tôi cho giới hạn tìm hiểu một số quan niệm của thanh niên học đường Nha Trang về lối sống có liên quan đến vấn đề HIV/AIDS, thông qua một số định hướng giá trị của đối tượng được khảo sát ở một số khía cạnh như: quan niệm về hôn nhân, tình dục, tình yêu, mãi dâm, văn hóa...

Mãi dâm, thực ra đã là một căn bệnh kinh niên của nhân loại. Sự đánh giá về nó hiện nay vẫn có những quan niệm chưa thống nhất. Đối với người Việt Nam, ngay từ xưa, hiện tượng xã hội này đã không được chấp nhận. Người ta đặt những kẻ làm nghề này ra ngoài xã hội, và về mặt quan niệm, người ta gắn nó với những ai là xấu xa và tệ hại nhất. Với nền kinh tế thị trường hiện nay, tệ nạn xã hội này có xu hướng phát triển hơn và trong xã hội hình như đã có một số thay đổi về mặt quan niệm. Khảo sát học sinh, sinh viên ở Nha Trang cho thấy, tuy đa số ý kiến vẫn không chấp nhận nó, cho "mãi dâm là một hiện tượng không bình thường" (85,7%), thì cũng đã xuất hiện một nhóm ý kiến ngược lại (dù là ít ỏi), thừa nhận "mãi dâm là một hiện tượng bình thường của xã hội" (14,3%). Về giới tính, chỉ số thừa nhận của nam là cao hơn nữ (18,1% so với 9,9%). Về học vấn, chỉ số thừa nhận của sinh viên đại học là cao nhất so với các cấp học khác (29,0%). Điều đáng lưu ý là nam giới và sinh viên đại học là các nhóm có nhận thức khá đầy đủ về vấn đề AIDS và có tỉ lệ cao nhất về chủ trương bài trừ tệ nạn mại dâm.

Một khía cạnh quan trọng là mối liên hệ giữa tình yêu - tình dục và hôn nhân. Xã hội truyền thống Việt Nam coi hôn nhân là một yếu tố căn bản để ổn định xã hội, tình yêu thương cho thấy trong ca dao - dân ca, còn tình dục là một địa hạt cấm kỵ. Ngày nay các quan niệm ấy ít nhiều đã thay đổi. Khảo sát ở Nha Trang cho thấy về mặt quan niệm, có 5,6% ý kiến thanh niên học đường cho rằng: "ngoại tình là bình thường, xã hội có thể chấp nhận được", 27,9% phát biểu rằng: "khi vợ chồng sống không hạnh phúc thì nên ly thân và có bạn tình", 9,5% thì cương quyết hơn là: "khi không hòa hợp về tình dục thì nên ly hôn, dù đã có con cái" và 7,8% đồng ý "phải chấp nhận đồng tính luyến ái như một hiện tượng xã hội bình thường". Đó là chưa tính đến những chỉ số cao hơn có "đồng ý một phần" về các vấn đề trên. Ở một câu hỏi kiểm tra khác, với quan niệm "tình dục ngoài hôn nhân là sai đạo đức" vẫn có 9,8% số ý kiến cho là "không đúng" và thậm chí có tới 25,4% cho rằng: "quan hệ tình dục ngoài hôn nhân là có thể chấp nhận được nếu có tình yêu". Ở đây cũng có một điểm tương tự như vấn đề mại dâm là các chỉ số ở nam giới và sinh viên đại học là cao hơn (36,9% và 38,7%). Với các chỉ số đó có lẽ chưa nên bàn về sự đúng sai mà cần nhìn nhận ở góc độ có lợi hay không đối với hoàn cảnh của đất nước, trong công cuộc làm lành mạnh hóa bầu không khí xã hội. Và như vậy đã có thể bình dung về những yếu tố thuận lợi hoặc không thuận lợi trên mặt trận phòng chống căn bệnh AIDS.

Đồng ý rằng trong thời đại hiện nay, nhiều giá trị và quan niệm cũ đã lỗi thời không còn thích hợp nữa. Cụ thể như vấn đề tình dục là điều cần được bàn luận một cách khoa học, chứ không phải là địa hạt cấm kỵ, và học sinh cũng cần được cung cấp những hiểu biết cần thiết về lĩnh vực này. Chỉ số khảo sát là có tới 88,3% số ý kiến cho rằng: "giáo dục giới tính cho học sinh phổ thông là cần thiết". Đây là một yêu cầu chính đáng, không phải chỉ riêng đối với thanh niên mà là toàn xã hội, và cũng là việc cần làm trên con đường chống mại dâm là AIDS.

Có thể nói đổi mới cũng có nghĩa là mở cửa và giao lưu kinh tế - văn hóa. Vì thế sự giao thoa, va chạm và thay thế các giá trị văn hóa là điều không tránh khỏi. Điều mà chúng ta đang hướng tới là phát triển kinh tế phải đồng hành với ổn định xã hội với một nền văn hóa lành mạnh và tiến bộ. Trong bối cảnh hiện nay tính hai mặt của các giao thoa văn hóa là cần được xem xét và nghiên cứu.

Khảo sát về sự đánh giá đối với xu hướng phát triển của đời sống văn hóa ở địa phương, có 23,7% số ý kiến trả lời một cách lạc quan là "đời sống văn hóa ở Nha Trang hiện nay đang phát triển theo chiều hướng tốt", chỉ số cao gần gấp đôi (42,1%) là các ý kiến cho là "bình thường", cũng có nghĩa là có thể chấp nhận được. Điều cần được tìm hiểu thêm là có 14,9% ý kiến cho rằng "sẽ xấu đi" và 17,4% số ý kiến là còn băn khoăn. Tất nhiên về tổng thể, không có gì khó hiểu khi có sự khác nhau về quan điểm với những xung đột về định hướng giá trị.

Có một vấn đề khá lý thú khi khảo sát là, trong khi chỉ có 22,0% số ý kiến cho rằng "trong điều kiện Việt Nam hiện nay cần xây dựng các trung tâm giải trí, quán rượu, sòng bạc, sân golf" thì có tới một nửa số ý kiến (50,6%) phát biểu là "nên xây dựng nhiều khách sạn, nhà hàng cao cấp" và đa số các ý kiến (75,1%) nhất trí rằng "cần nhập các tiện nghi văn hóa hiện đại như máy móc, phim ảnh, sách báo". Có một câu hỏi liên quan đến vấn đề này là: "sự có mặt của các tổ chức kinh tế nước ngoài và người nước ngoài ở Việt Nam có ảnh hưởng thế nào đến đời sống văn hóa của nước ta?". Kết quả thu được là:

- Tốt:	8,1%
- Tốt là chính:	74,3%
- Xấu là chính:	12,0%
- Xấu:	0,5%
- Không biết:	3,7%
- Không trả lời:	1,5%.

Rõ ràng là thanh niên Việt Nam không có sự dị ứng với văn hóa và văn minh đến từ bên ngoài. Họ quan niệm rằng muốn phát triển đất nước thì cần có sự tiếp thu và kế thừa các giá trị của văn hóa nhân loại thời hiện đại. Điều đáng thừa nhận ở tuổi trẻ là cơ bản họ có được ý thức chọn lọc trong sự tiếp thu và kế thừa. Họ hướng tới một nền văn minh chứ không phải thứ văn hóa hưởng thụ. Hướng tới những giá trị văn hóa mới đồng thời họ coi trọng bản sắc văn hóa của dân tộc. Chính vì vậy mà có tới 56,2% ý kiến đề nghị "nhà nước cần có biện pháp cứng rắn đối với việc truyền bá sách báo phim ảnh khiêu dâm". Khảo sát cũng cho thấy có tới 60,6% số ý kiến cho rằng: sự tuyên truyền lối sống phương Tây và sự công khai của sách báo, phim ảnh về đời sống tình dục hiện nay là quá mức và không cần thiết". Thanh niên học đường có ý thức rằng họ cần thiết phải có kiến thức khoa học về tình dục chứ không phải là sự phô bày về tình dục, dù là dưới hình thức nào. Trong tình hình hiện nay của đất nước, những quan niệm về lối sống của thanh niên học sinh, sinh viên là đúng đắn, và đó là yếu tố thuận lợi cho chương trình phòng chống AIDS. Tất nhiên, nhận xét này chỉ giới hạn ở thanh niên học đường, với các nhóm thanh niên khác cần thiết phải có nhiều nghiên cứu khảo sát khác.

3. Tự nhận thức bản thân

Trong cuộc sống, có không ít người rất hiểu biết về một vấn đề gì đó, hiểu được sự tệ hại của nó nhưng chính mình lại bị rủi ro vì chính vấn đề mà mình đã hiểu biết. Bởi là những người đó không nhận thức được bản thân và vì vậy không điều chỉnh được hành vi của chính mình. Đối với căn bệnh AIDS cũng vậy, khi có được một sự hiểu biết đến nơi đến chốn về nó là cần thiết nhưng chưa đủ nếu như chưa nhận thức được chính bản thân mình. Để có thể phòng chống AIDS một cách có hiệu quả, người ta cần phải hiểu rõ về mình, có như vậy mới có thể tự tin và chủ động trong xử thế.

Với một câu hỏi thử nghiệm bản thân, kết quả có 23,5% số ý kiến trả lời thừa nhận là mình dễ mắc căn bệnh AIDS (trong đó nam giới và sinh viên đại học chiếm tỷ lệ cao nhất). Những lý do để có thể mắc phải AIDS là:

- Quan hệ tình dục không an toàn:	16,1%
- Hay tiêm hoặc châm cứu:	50,5%

- Thường tiếp xúc với máu: 17,2%
- Khác: 16,1%.

Có thể nói là có khoảng 1/4 thanh niên học đường ở Nha Trang là bộ phận tiềm tàng khả năng có thể lây bệnh AIDS. Nếu trong thực tế điều đó xảy ra thì thật khủng khiếp. May sao đã có tới một nửa (50,4%) số đối tượng được khảo sát đã thay đổi lối sống khi hiểu biết về AIDS. Họ đã tự điều chỉnh hành vi để có thể tự tin về sự an toàn của bản thân trước căn bệnh tai hại đó.

Dù sao thì đại đa số thanh niên là học sinh, sinh viên ở Nha Trang đã có một sự hiểu biết khá đầy đủ về AIDS và có được một thái độ ứng xử đúng đắn trong các hoạt động phòng chống. Có tới 75,2% số ý kiến đồng ý làm xét nghiệm để phát hiện vi rút HIV. Hầu hết những người đồng ý làm xét nghiệm đều có mong muốn biết kết quả của việc xét nghiệm đó (97,0%). Chúng tôi cho rằng đây là những chỉ báo khả quan chứng tỏ một thái độ tích cực và chủ động của thanh niên học đường Nha Trang tham gia vào công cuộc ngăn chặn sự lây lan của AIDS. Trong cuộc sống, cá nhân con người thường dễ bất lực và bị quan trước các chứng bệnh nan y, nhất là những bệnh vô phương cứu chữa như AIDS. Vì vậy, không có gì là khó hiểu khi có 4,6% ý kiến cho rằng việc mắc hoặc chữa khỏi một bệnh nào đó hoàn toàn là do may rủi, và 49,6% số ý kiến có đồng ý một phần. Đối với căn bệnh AIDS có 28,2% số ý kiến cho rằng việc mắc phải cũng là do may rủi. Có lẽ vấn đề không đơn giản là do quan niệm mê tín dị đoan mà trong thế giới hiện đại không phải lúc nào con người cũng có được niềm tin vĩnh hằng trước mọi sự thật.

Qua một vấn đề được phân tích trên đây cho thấy về cơ bản, thanh niên học đường ở Nha Trang đã có được nhận thức đúng đắn về căn bệnh AIDS. Ngoài sự hiểu biết về AIDS, trước hết, thanh niên học đường cần có một lối sống tích cực, phù hợp với hoàn cảnh đất nước thời đổi mới. Đây là vấn đề cơ bản khi họ đã chủ động điều chỉnh hành vi để có thể triệt tiêu khả năng lây nhiễm bệnh. Nếu xác định trên mặt trận phòng chống AIDS có 2 lĩnh vực chủ yếu là: 1) tích cực tuyên truyền phổ biến kiến thức về AIDS, và 2) tăng cường phòng chống tệ nạn xã hội, nhất là nạn ma túy, thì thanh niên học đường là nhóm xã hội cần được chú ý vì, trước hết họ là một đối tượng cần được chú ý như một đối tượng cần quan tâm của chương trình phòng chống AIDS, vừa như là lực lượng quan trọng trong phong trào phòng chống căn bệnh này.